

* * *

ביטול הדאגות

בראות האדם את עולמו בהשקפה זו שהכל מאתו יתב', לא ימצא מקום לדאגה כלל, כי הרי יודע הוא שהשי"ת כבר קבע לו מנת חלקו לצרכי עבודתו, וממילא אין לו על מה לדאוג. דבר ידוע הוא שאין האדם דואג אלא על דבר שחושב שיוכל לפעול לתקונו, אבל דבר שהוא מוכרח, אפילו אם תהיה צרה לפניו לא ידאג; כמו שאין אדם דואג על זה שהוא בודאי ימות, יען שאין עצה לפניו ומוכרח הוא לזה. על כן אילו ידע האדם שהכל ביד ה' ואין בידו לשנות כלל, וכל מעשיו אינן סבות אמתיות, ומה שנראים כמוכרחים להשגת צרכיו אין זה אלא שרצון ה' הוא שיעמוד בנסיון זה — שיעשה המעשים וידע שאין המעשים פועלים אלא השי"ת לבדו, ואין עצה לאדם, ורק עצת ה' היא תקום — אם הוא ידע זאת לא ידאג יותר מכיון שאין מקום לדאגה.

ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלקיך — פירוש שיום השבת ניתן להשיג בלבנו ענין השביתה, שאין במעשים שלנו שום גדר סבה, שנלמד לראות את הרחוקות שבגשמיות, שנייחד את הכל לה' — שבת לה' אלקיך, ונכיר כי הכל אך ורק מעשי ה' המה. על כן אמרו ז"ל על השבת 'שתהא כאילו כל מלאכתך עשויה', כלומר, האדם שיש לו דאגה גדולה לפניו, תתבטל דאגתו לגמרי כשתגיע השבת, והיינו על ידי שיפעל בלבו להבין ולהכיר כי השי"ת הוא סבת הכל ואין סבה זולתו, אז יבטח בו ובחסדו וטובו כי הוא כבר הכין הכל לטובת הענין, וכבר הכל עשוי ומסובב על הצד הטוב ביותר. וזהו אשר השבת מקדשת את כל השבוע, כי מהשבת ילמד לכל ששת הימים כי אין ממש במעשי עצמו כלל, והשי"ת כבר עשה והבין את הטוב בעיניו, שהוא הטוב באמת, וממילא לא יבטח בכח עצמו ולא ידאג, אלא ישים בדה' מבטחו. (מתוך מכתב מאליהו ח"ב עמ' 262)

דף סו

'סמוכות שלו טמאין מדרס ויוצאין בהן בשבת. כסא וסמוכות שלו טמאין מדרס ואין יוצאין בהן בשבת' — מבואר בדברי הראשונים ז"ל, שדבר שבלעדיו אינו יכול לילך, כגון סמוכות של הקטע בשתי רגליו, או הספסלים הקטנים שבידיו, שבהם הוא גורר עצמו, ואפילו מקל הליכה שבידיו, אם אינו יכול לילך כלל בלעדיו — מותר לצאת בהם בשבת, שהרי זה לו כמלבוש וכתכשיט — צורך מצרכי הגוף, וגם אין חוששים שמא יסירם ממנו. לא נאסר אלא קב הקיטע וכדו', שאינו נועד לסמיכה אלא כדי להסתיר את מומו, ויש חשש שמא יפול ממנו או יסירנו ויטלנו בידיו. לאור זאת, כסא גלגלים לנכה כזה שאינו יכול לילך בכחות עצמו כלל, [הגם שהוא יכול לילך מעט בעזרת קביים], שהוא יושב עליו ומניע עצמו, הגם שאינו מחובר אליו — פסק הגר"מ פיינשטיין ז"ל (אגרות משה או"ח ח"ד צ), שמותר לו לצאת בו בשבת, אלא שלאחרים אסור להסיעו במקום שאין עירוב.

[ואם הוא מגיע למידרכה וכדומה — יכול אדם אחר להעלותו עליה, שהרי מותר לטלטל ברשות

הרבים פחות מד' אמות. ואולם מדרגה הנמצאת בין רשות הרבים לרשות היחיד, אסור לישראל להעלותו עליה, משום הוצאה מרשות לרשות, אך לצורך גדול מותר לומר לנכרי שיעלה מחצית מן הכסא, ולנכרי אחר יאמר שיעלה החצי השני, שאז יש להקל משום אמירה לנכרי בשבות דרבנן במקום צורך גדול].

(זה שהצריך שהנכרי לא יעשה מלאכה שלמה — כי חשש לסברה שאין אומרים 'חי נושא את עצמו' בחולה שאינו יכול להלך, הלכך אפשר שיש בהוצאתו מלאכה דאורייתא, ולכן אין התר אלא לומר לנכרי שיעשה חצי מלאכה. ולכאורה היה יכול למצוא אופן פשוט יותר, לומר לנכרי אחד שיעלה עמו את המדרגה ולא יעצור אלא ימשיך מעט להסיעו, ולאחר מכן הוא ימשיך את התנועה בכחות עצמו, נמצא שלא עשה הנכרי אלא עקירה בלי הנחה. [ואף אם לבסוף עצר, הלא עשה כן מדעת עצמו]. ואולי חשש לדעת הסוברים שחצי מלאכה אסורה מן התורה (ע' במובא לעיל ג.). או אולי לא הותר אמירה לנכרי בשבות כגון זה, חצי מלאכה, אבל הוצאת מקצת חפץ קיל טפי. וזה שהצריך נכרי שני ואין די שאותו נכרי יעצור באמצע — אפשר שסבר שאין זו הנחה המבטלת את המעשה, כי הנחתו אינה 'אמתית' אלא רק כדי לחלק את המלאכה לשנים, ודומה למניח על מנת לכתף (ע' במובא לעיל ה סע"ב) וגרע ממנו. וצ"ב.)

'כסא וסמוכות שלו...' — יש מי שפרש, בגלל מספר קשיים לשוניים [מכמה מקורות נראה שעיקר הגרסא 'כסא וסמוכות' ללא ו' החיבור; מדוע לא הוזכר דין הכסא עצמו, שמותר לצאת בו בשבת (ע' בית יוסף שא); ועוד הערות], שה'כסא' המדובר כאן, אינו שמו של הכלי למושב, אלא שם המתאר את הבעל-מום, כמו קטע, והיינו אותו אדם הנצרך לכסא כדי להלך בו, ונקרא על שם כסאו. ואפשר לנקד כסא — על משקל כל בעלי מומים, כגון חָגֵר, עוֹר, קָטַע. או אפשר גם לנקד כסא על משקל רָכַב. והרי לפי זה, לאחר שסיימה המשנה הלכותיו של הקטע, דנה המשנה ב'כסא' — אותו בעל מום המהלך על כסאו הצמוד אליו — סמוכות שלו טמאים מדרס... (עפ"י עיונים בדברי חז"ל ובלשונם, עמ' כ)

(ע"ב) 'אמר לי אם: כל מנייני בשמא דאימא' —

'... וקינוח זה על ידי הפרדה המולידה העגל, שהמתקת כל דבר הוא בשרשו, והשורש נקרא 'אימיה' בכל דוכתא, כמו בחגיגה (טו): כל עמר דהוה נקי אגב אימיה כו' — ולא אבוא, כי האם היא השורש הנגלה, מה שאין כן האב הוא בהעלם, ועל כן אמרו בפרק במה אשה, כל מנייני בשמא דאימיה. ובזוהר שמות יז רע"ב דמכשפים מזכירים שם אמו. ושם איתא הטעם, דבר שאין בו חשדא — ונראה הכונה גם כן כמו שאמרנו, כי כל כחם הוא בנגלה ולא בפנימיות הדבר ובהעלם כלל, דכל כחם רק מצד התגלות עולם הזה, והאם היא שורש הנגלה, משא"כ האב הוא שורש הנעלם, דבעולם הזה אין מבורר ואית ביה חשדא, ובזה אין להם שייכות וכח שליטה עד שורש הנעלם בעולם הזה...'. (מתוך 'מחשבות חרוץ' עמ' 39).

וכן הוא המנהג בכל התפילות שמתפללים על החיים, כגון על חולה, מזכירים שמו ושם אמו. ואמנם בתפילות על המתים לעילוי נשמה וכדומה — לפי מנהג האשכנזים מזכירים את שם האב ולא האם. וראה מקורות לענין זה בספר מגדים חדשים כאן.

*

'אמר לנו מהרי"ל: כל הרפואות והלחשים שבכל התלמוד, אסור לנסות אותם, משום דאין

אדם יכול לעמוד על עיקרם, וכי לא יעלו בידם ילעגו וילגלו על דברי חכמים. מלבד הא דאיתא במסכת שבת סוף פרק במה אשה: מי שנתחב לו עצם בגרונו מביא מאותו המין, רצה לומר: מאותו מין עצם, ויניח לו על קדקדו ויאמר הכי חד חד נחית וכו', והלחש הזה ברוב ומנוסה הוא, לכן אותו לבד התירו ולא שום אחד יותר'. (ספר מהרי"ל – בלקוטים שבסוף הספר. מובא בחדושי רעק"א כאן).

וכן הביא המהרש"ל (ים של שלמה – חולין פרק ח, יב): 'חרם הקדמונים שאין לסמוך על רפואות התלמוד כדי שלא להוציא לעז על החכמים הקדמונים, ולא ידעו שיש שינוי במקומות, וכל שכן בזמנים שהדורות פוחתים והולכים...'.
ראה מקורות ופרטים נוספים ב'מגדים חדשים' כאן.

דף טז

'כל דבר שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי' — שלא אסרה תורה משום דרכי האמורי אלא אותם מעשי תוהו שלהם, שאין בהם תועלת, אבל דבר שהוא מועיל מצד הטבע, ובדברים של טעם — לא נאסר. (רא"ה; ר"ן. וכיו"ב כתב הר"ן בע"ז יא, שלא נאסר משום דרכי האמורי אלא דברי הבל ובטלה, ולא דברים של טעם. וע"ע במובא ביוסף דעת שם. וע"ע במצוין בסנהדרין סה:).

ומדברי רש"י דייקן הראשונים (ע' ר"ן ורשב"א בחולין עז) שאין מותר אלא כשניכר שיש בו משום רפואה. והקשו על כך, הלא התירו אף בשן של שועל ומסמר מן הצלוב, אעפ"י שאין רפואתם ניכרת.

יתר על כן, הרשב"א בתשובה הרחיב את ההתר בשימוש במעשים שאינם מועילים באופן טבעי, וזו לשונו:

'אי משום דרכי האמורי — האמת כמו שאמרת, שכל שיש בו משום רפואה וידוע לרופאים שהוא כן, אין בו משום דרכי האמורי. ויתר מזה נראה, שכל שלא נאסר בגמרא (בסוגיותנו) באותן המנויין בדרכי האמורי, אין לנו לאסורן, לפי שאין הסגולות נודעות לנו ואין לנו לדון עליהם מדרכי הטבע המפורסמים, שהרי יש סגולות שלא נודע עיקרן לכל בעלי הטבע, כקמיע של עיקרין וקרירת האבן הירוקה הנקראת אשטופאסי. גם בעשבין גם בלחשין שהתירו חכמים, כמו שאמרנו בכמה מקומות 'לימא הכי ולימא הכי', ואין לך רחוק מן הטבע מלחש 'שברירי ברירי...'. (בפסחים קיב.) ואף על פי כן התירו חכמים בהדיא... ושמעתי כי גם מורי הרב רבי משה בן נחמן ז"ל היה עושה אותה צורת אריה לאותו חולי כמו שאמרת, ולא חשש לכלום'. (וכן צידד בזה בחדושי בסוגיותנו).

ושב הרשב"א והאריך מאד בכל הענין בתשובה נוספת (תיג), ושם הביא דעת החולקים ואומרים שכל דבר שאין תועלתו ידועה מבחינה טבעית — יש לאסרו מחשש דרכי האמורי.

אכן מסתבר שגם לשיטה זו, דבר המקובל וידוע על סמך הנסיון שהוא מועיל לרפא, אף על פי שאין מוצאים לו הסבר הגיוני וטבעי — מותר. (וכן כתב הרמב"ם בספר המורה ח"ג לו.) וע' ברשב"א שם שהעיר על דבריו מכמה צדדים. וכן נפסק בשלחן ערוך (או"ח שא, כז), שכל דבר המועיל לרפואה, הן אם ידוע לו טעם טבעי, הן אם ידוע שהוא מועיל על ידי נסיון, ללא הסבר הגיוני — אין לאסור, כפי שמצינו רבות בגמרא. ובארו הפוסקים, שגם זה בכלל 'רפואת ניכרת', כיון שמקובל לעשות כן לרפואה.